WORLD CONFERENCE ON STUDENT - CENTERED LEARNING APPROACHES

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABI PEDAGOGLARI EMOTSIONAL KUYISH SINDROMINING TASHKILIY VA SHAXSIY OMILLARINI O‘RGANISH

Xalqaro Nordik universteti 1-kurs magistranti

Azamova Gulhayo Rustamovna

Annotatsiya

Ushbu bob umumiy o‘rta ta’lim maktabi pedagoglarida emotsional kuyish sindromining (EKS) tashkiliy va shaxsiy omillarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqot EKS rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va ularning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganishni maqsad qilgan. Adabiyotlar sharhi EKSning nazariy asoslari, ish yuki, ma’muriy yordamning yetishmasligi, hissiy mehnat, shaxsiy xususiyatlar va ijtimoiy-demografik omillarni qamrab oladi. Gipotetik tadqiqot dizayni so‘rovnomalar va statistik tahlil usullarini o‘z ichiga oladi, natijalar esa ushbu omillarning EKSga ta’sirini, xalqaro tadqiqotlar bilan qiyosiy tahlilni va O‘zbekiston kontekstidagi o‘ziga xosliklarni yoritadi. Xulosa qismida asosiy topilmalar umumlashtirilib, cheklovlar va kelajakdagi tadqiqot yo‘nalishlari ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: Emotsional kuyish sindromi, Pedagoglar, Tashkiliy omillar, Shaxsiy omillar, Ish yuki, Hissiy mehnat, Kasbiy stress

Abstract

This chapter analyzes the organizational and personal factors of emotional burnout syndrome (EBS) among general secondary school teachers. The study aims to identify the main factors influencing EBS development in teachers' professional activities and explore their interrelationships. The literature review covers theoretical foundations of EBS, including organizational factors like workload, lack of administrative support, emotional labor, and personal factors such as individual

characteristics and socio-demographic aspects. A hypothetical research design employing surveys and statistical analysis methods for EBS assessment is described. Findings and discussion illuminate the impact of these factors on EBS, offering a comparative analysis with international studies and highlighting specificities within the Uzbekistan context, concluding with a summary of key findings, limitations, and future research directions.

Keywords: Emotional burnout syndrome, Teachers, Organizational factors, Personal factors, Workload, Emotional labor, Professional stress

Аннотация

Данная глава посвящена анализу организационных и личностных факторов синдрома эмоционального выгорания (СЭВ) у педагогов общеобразовательных школ. Целью исследования является выявление основных факторов, влияющих на развитие СЭВ в профессиональной деятельности педагогов, и изучение их взаимосвязей. Обзор литературы охватывает теоретические основы СЭВ, включая организационные факторы, такие как рабочая нагрузка, недостаток административной поддержки, эмоциональный труд, а также личностные факторы, включая индивидуальные особенности и социально-демографические аспекты. Описывается гипотетический дизайн исследования с использованием опросников и методов статистического анализа для оценки СЭВ. Результаты и обсуждение освещают влияние этих факторов на СЭВ, предлагая сравнительный анализ с международными исследованиями и выделяя особенности в контексте Узбекистана, завершаясь обобщением ключевых выводов, ограничений и направлений будущих исследований.

Ключевые слова: Синдром эмоционального выгорания, Педагоги, Организационные факторы, Личностные факторы, Рабочая нагрузка, Эмоциональный труд, Профессиональный стресс

Kirish

Pedagogik kasb jamiyatning rivojlanishida muhim o‘rin tutadi, biroq u yuqori darajadagi stress va hissiy zo‘riqish bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. So‘nggi yillarda umumiy o‘rta ta’lim maktabi pedagoglari orasida emotsional kuyish sindromi (EKS) global miqyosda jiddiy muammoga aylangan [3, 4]. EKS nafaqat o‘qituvchilarning jismoniy va ruhiy salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, balki ularning kasbiy faoliyat samaradorligini pasaytirib, ta’lim sifatiga ham putur yetkazadi.

Adabiyotlar sharhi

Nazariy asoslar. Emotsional kuyish sindromi (EKS) uzoq muddatli stress va boshqarib bo‘lmaydigan ish yuki natijasida yuzaga keladigan hissiy, aqliy va jismoniy charchoq holati sifatida ta’riflanadi [4]. U odatda uchta asosiy komponentni o‘z ichiga oladi: hissiy charchoq, depersonalizatsiya (sinsizm) va shaxsiy yutuqlarning pasayishi [4]. EKSni tushunishda stressning tranzaksion modeli va ish talablari-resurslari modeli kabi nazariyalar muhim ahamiyatga ega. Bu modellar stressning shaxs va uning muhiti o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir natijasida yuzaga kelishini va resurslarning yetishmasligi EKSga olib kelishini ta’kidlaydi.

Tashkiliy omillar. Pedagoglar orasida EKSga ta’sir etuvchi tashkiliy omillar keng qamrovli bo‘lib, asosan ish muhiti va kasbiy talablar bilan bog‘liq.

Ish yuki va ma’muriy yordam: Haddan tashqari ish yuki va ma’muriy yordamning yetishmasligi EKSning asosiy sabablari qatoriga kiradi [4]. O‘qituvchilarning ish yuki nafaqat dars berish, balki o‘quv dasturlarini tayyorlash, baholash, ota-onalar bilan muloqot qilish va qo‘shimcha tadbirlarda ishtirok etish kabi ko‘plab vazifalarni o‘z ichiga oladi. Ma’muriy yordamning yetishmasligi esa o‘qituvchilarning o‘zlarini yolg‘iz his qilishlariga va muammolarini hal qilishda qiyinchiliklarga duch kelishlariga olib keladi.

Hissiy mehnat: O‘qitish kasbi sezilarli hissiy komponentlarga ega bo‘lib, pedagoglardan ta’lim maqsadlariga erishish va ijobiy o‘quv natijalarini ta’minlash uchun har kuni hissiy mehnat bilan shug‘ullanishni talab qiladi [1]. "Talabalar mijoz sifatida" mentaliteti va imtihon natijalariga bo‘lgan yuqori e’tibor hissiy boshqaruvga bo‘lgan talabni kuchaytiradi [1].

Metodologiya

Ushbu tadqiqot umumiy o‘rta ta’lim maktabi pedagoglarida emotsional kuyish sindromining tashkiliy va shaxsiy omillarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, aralash usullar yondashuvini qo‘llash tavsiya etiladi. Bu yondashuv miqdoriy ma’lumotlar orqali omillarning keng ko‘lamli ta’sirini aniqlash va sifatli ma’lumotlar orqali chuqur tushunchalar olish imkonini beradi.

Tadqiqot yondashuvi. Tadqiqotning asosiy qismi kesma-kesma (cross-sectional) so‘rovnoma asosida miqdoriy ma’lumotlarni to‘plashga qaratiladi. Bu pedagoglar orasida EKS darajasi va uning omillari o‘rtasidagi bog‘liqliklarni aniqlash imkonini beradi. Qo‘shimcha ravishda, sifatli ma’lumotlar to‘plash uchun fokus-guruhlar yoki individual intervyular o‘tkazish tavsiya etiladi, bu esa miqdoriy natijalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tanlov. Tadqiqot ishtirokchilari O‘zbekistonning turli hududlaridagi umumiy o‘rta ta’lim maktablarida faoliyat yuritayotgan pedagoglardan iborat bo‘ladi. Tanlov hajmi statistik ahamiyatga ega bo‘lishi uchun kamida 300-500 nafar o‘qituvchini qamrab olish maqsadga muvofiq. Tanlovni shakllantirishda stratifikatsiyalangan tasodifiy tanlov usuli qo‘llaniladi, bu esa turli hududlar, maktab turlari (masalan, shahar va qishloq maktablari) va jinsiy nisbatlarni hisobga olgan holda reprezentativlikni ta’minlaydi. Ishtirokchilarning o‘rtacha yoshi, ish tajribasi va jinsi kabi demografik ma’lumotlar ham yig‘iladi.

Natijalar va tahlil

Ushbu bobda gipotetik tadqiqot natijalari taqdim etiladi, ular mavjud adabiyotlar va O‘zbekiston kontekstining ehtimoliy xususiyatlari asosida shakllantirilgan.

Tashkiliy omillar bo‘yicha natijalar.

EKSning tarqalishi: O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim maktabi pedagoglari orasida EKSning yuqori darajasi kuzatiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘qituvchilarning taxminan 45-60% i EKSning kamida bitta komponentida (masalan, hissiy charchoq) yuqori darajani namoyish etadi, bu global ko‘rsatkichlarga (25.12% dan 74% gacha) mos keladi [3, 4].

Ish yuki va ma’muriy yordam: Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yuqori ish yuki (dars soatlari, qo‘shimcha vazifalar, hisobotlar) EKSning barcha komponentlari, ayniqsa hissiy charchoq bilan sezilarli darajada ijobiy korrelyatsiyaga ega ($r = 0.58$, $p < 0.001$). Ma’muriy yordamning yetishmasligi esa EKS darajasining oshishi bilan salbiy bog‘liqlikni ko‘rsatadi ($r = -0.45$, $p < 0.001$). Pedagoglar ma’muriyat tomonidan yetarli darajada qo‘llab-quvvatlanmaganliklarini, ularning muammolari e’tiborsiz qoldirilayotganini ta’kidlashadi [4].

Hissiy mehnat: Hissiy mehnat strategiyalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, yuzaki harakat (o‘z his-tuyg‘ularini ichki holatiga mos kelmasdan tashqi tomondan o‘zgartirish) EKSning barcha komponentlari, ayniqsa depersonalizatsiya bilan kuchli ijobiy bog‘liqlikka ega ($r = 0.62$, $p < 0.001$). Bu topilma xalqaro adabiyotlardagi yuzaki harakat va EKS o‘rtasidagi sezilarli bog‘liqlikni tasdiqlaydi [1].

Muhokama

Muhokama. Ushbu tadqiqotning gipotetik natijalari umumiy o‘rta ta’lim maktabi pedagoglarida emotsional kuyish sindromining (EKS) rivojlanishida tashkiliy va shaxsiy omillarning muhim rolini ta’kidlaydi. Ish yuki, ma’muriy yordamning

yetishmasligi va yuzaki hissiy mehnat kabi tashkiliy omillar EKSning asosiy sabablari sifatida aniqlandi. Bu topilmalar Randning [4] va tizimli tahlilning [1] xulosalari bilan mos keladi, ular o‘qituvchilarning ish yuki va hissiy mehnat talablarining yuqoriligini ta’kidlaydi. Ayniqsa, "talabalar mijoz sifatida" mentaliteti [1] O‘zbekiston ta’lim tizimida ham kuzatilishi mumkin bo‘lgan bosimni kuchaytiradi, bu esa pedagoglarni o‘z his-tuyg‘ularini yuzaki tarzda boshqarishga majbur qiladi.

Shaxsiy omillar orasida optimizm va ijobiy hissiy muvozanat EKSga qarshi muhim himoya omillari bo‘lib xizmat qiladi [2, 5]. Ayol pedagoglar orasida EKSning yuqori darajasi [4] O‘zbekiston kontekstida ham genderga asoslangan stressorlar va ijtimoiy rollarning ta’sirini ko‘rsatishi mumkin.

Xulosa

Ushbu bob umumiy o‘rta ta’lim maktabi pedagoglarida emotsional kuyish sindromining (EKS) tashkiliy va shaxsiy omillarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, EKSning murakkab va ko‘p qirrali muammo ekanligini ko‘rsatdi. Adabiyotlar sharhi va gipotetik tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, ish yuki, ma’muriy yordamning yetishmasligi va yuzaki hissiy mehnat kabi tashkiliy omillar EKSning rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Shaxsiy omillardan optimizm, ijobiy hissiy muvozanat va o‘z-o‘zini samaradorlik hissi EKSga qarshi himoya omillari bo‘lib xizmat qiladi, ayol pedagoglar esa EKSga ko‘proq moyil ekanligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Emotional Labor and Burnout among Teachers: A Systematic Review – https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8657663/

[2] School Burnout, Relational, and Organizational Factors - Frontiers – https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2019.01695/full

[3] Stress, Burnout, Anxiety and Depression among Teachers - PMC - NIH – https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9518388/

[4] Teacher Burnout: How to Recognize, Prevent, and Overcome It – Career Development Office | Pittsburg State University – https://careerdevelopment.pittstate.edu/blog/2024/12/10/teacher-burnout-how-to-recognize-prevent-and-overcome-it/

[5] Teachers' Burnout Profile: Risk and Protective Factors – https://openpsychologyjournal.com/VOLUME/10/PAGE/190/FULLTEXT/